

հաւատում էին աշուղները, իր ուսուցչի նման, գնում է Ս. Կարապետ ուխտի, ուր ուխտ կատարելուց յետոյ վերադառնում է հայրենի գիւղը եւ ամուսնանում. բայց նրա կինը շուտով մեռնում է եւ նա ամուսնանում է երկրորդ անգամ: Ունենում է չորս որդի. որոնցից երկուսը մինչեւ օրս էլ դեռ ապրում են:

Ալահվերդին իրրեւ աշուղ գտնւում է այնտեղ, ուր ինչոյք կամ հարսանիք է լինում, ինչպէս ինքն է գրում.

«Ամէն մաջլիսում
տեսել ամ,
Մեծ պատիւն շոր
ա էլի:»

Բայց նա շատ վաղ ձեռք է առնում պանդխտութեան ցուպը եւ հեռանում հայրենի գիւղից: Երկար տարիներ նա օտար քաղաքներում՝ Կովկաս, Բասրա, Բաղդատ, Բուշեռ, Քեմառա, Քեաղաղ, Փէրիա եւ այլ տեղեր աստանդական կեանք է վարում եւ շատ աշխարհներ տեսնում: Այդ երեւում է իր մի երգից.

«Ալահվերդի բուլբուր
աշխարհն տեսար,
Ամէնան մաջլիսում
թարիֆըն ասար:»

Իր կեանքի համահունչ քառորդ մասը մաշում է նա օտարութեան մէջ, ինչպէս ինքն է յիշատակում.

«Կանգս մաշացրի օտար աշխարհի...»
կամ՝

«Վարդան օղի հաբաս տեղըն,
Ինչ ես ահ ու զար անում,
Ընկնում աս զարիպ երկում,
Քեղի դարբէգար անում:»

Թէ պանդխտութեան մէջ ինչպիսի կեանք է անցկացնում Ալահվերդին — այդ մասին շատ բան չգիտենք: Միայն նրա մի քանի երգից երեւում է, որ նա էս աշխարհում եւ նա մա-

նաւանդ օտարութեան մէջ շատ դառն օրեր է տեսնում, շատ նեղութիւններ քաշում եւ «ամէն կօղմանից» կարօտ մնում: Ահա նրա խօսքերը.

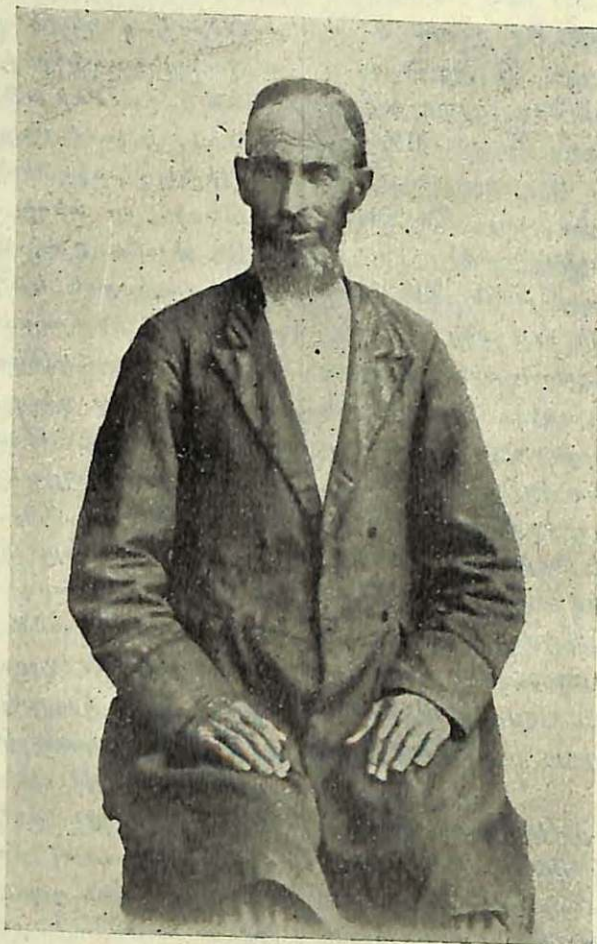
«Այս աշխարհի մէջն ես տարայբաղտ ի,
Որ ամէն կօղմանից կարօտ մնացի...
Պանդուխտ երկրներում սարօտ մնացի:»

Վերջում նա մտաբերելով իր կնոջ եւ որդիներին վերադառնում է հայրենի գիւղը, ուր ահանատես է լինում երկու ծանր աղէտների. դրանցից մէկն է 1866 թուի երկրաշարժը, իսկ միւսը 1880 թուի թանգու-թիւնը: Նա երգի նիւթ է դարձնում այդ դէպքերը. դրանից երեւում է, որ նա անտարբեր չէ մնում ժողովրդի ցաւերի ու նեղութիւնների հանդէպ: Նրան յուզում է ժողովրդի դառն վիճակը:

Այդ անցքերից յետոյ նա էլ երկար չէ ապրում, մեռնում է 90ական թուականներին: Մարմինն ամփոփուած է Չահարմահալի վերին-Քանաթ գիւղի Հայոց գերեզմանատանը, ուր վրան դրուած է անշուք եւ պարզ մի քար, որ ոչ մի արձանագրութիւն չունի:

Գիւղացիներն Ալահվերդուն նկարագրում են իրրեւ բարձրահասակ եւ նիհար մի անձ, որ բնաւորութեամբ հղի է կատակարան եւ զուարճախօս, ինչպէս այդ ցոյց են տալիս նաեւ նրա մի քանի երգերը: Այժմ տանք նրա «դավթարի» նկարագրութիւնը:

Ալահվերդու «դավթարը»: Ալահվերդին իր երգերը սեփական ձեռքով գրել եւ ամփոփել է մի «դավթարի» մէջ: Դա կաշեկաղմ եւ անպաճոյճ մի տետրակ է: Մեծութիւն է 22×18 սանտիմետր: Ունի 36 քառածալ դրուած թուղթ: Միջից եւ վերջից պակասում են մի քանի թերթեր: Եղած թերթերը կեղ-

Ա Շ Ո Ղ, Ա Լ Լ Ա Տ Վ Ե Ր Դ Ո

«Ուտում ան ախլատի փուղն...
Տեսէք վղներն ինչ հաստ են...»

Ալաշվերդու երգիծական մի այլ երգից երեւում է, որ նա հին հայեացքների տէր մարդ է եղել. ամէն մի նոր երեւոյթ նրան շատ տարօրինակ է գալիս եւ համարեա նա չի հաշտուում նոր կարգերի հետ: Այսպէս՝ «Ժամանակի հրամայողական պահանջի համաձայն»՝ Նոր-Ջուղայում, 80 ական թուականներին, իգական սեռի կրթութեան համար բացւում են դպրոցներ: Երգիչը ոչ միայն խորթ աչքով է նայում այդ հանգամանքի վրայ, այլ եւ աւելացնում է.

«Որ աղջիկներն կարթացին,
Քանդեցին ամէն սարքերն...»

Իսկ շատերը՝

«Հպարտ, հպարտ քուչէն գնում,
Ոչ ում մարդայտեղ չեն գնում.
Չեւ ու ոտ, մազեր ին խնում...
Չիթի են գրում՝ պէտք ա դաս,
Որ ինձ գրիստ պատասխան դաս:»

2. Ժամանակագրական-վարքագրական:

Ալաշվերդու երգերի մէջ ուշագրաւ են ժամանակագրական-վարքագրական ոտանաւորները. դրանցից մի քանիսի մէջ երգիչը տալիս է 1860—1890 ական թուականների Նոր-Ջուղայի թշուառութեան պատկերը, որի մէջ ինքն ապրել է: Երգիչն այդ տարիները համարում է դառն տարիներ, որովհետեւ Պարսկաստանում տիրում է սով եւ թանգութիւն, որոնց հետեւանքով կապւում է առեւտուրը եւ կորչում մարդկանց խղճմտանքը, իսկ ազգական-բարեկամ միմեանց տուն չգնալով՝ սառնում են իրարից.

«Բարեկամ իրուր տուն չէ գնալ գալով,
Հռէցան իրուրնից, ահ ու զար ելաւ:»

Երգչին զբաղեցրել է նաեւ ժողովրդի բարոյական վիճակը: Ահա ինչպէս է նա նկարագրում իր ժամանակի ժողովրդի վարքն ու բարքը.

«Մտած էլ ամ ժամանակս
Աննամուսի օր ա ելի.
Բաղմէլ ա մեղի ու կրակն,
Չեմ հասկանում դօր ա ելի:»

Էլ ոչ օվ խաթեր չէ պահում,
Որդին հօր երեսին վայում.
Օվ ա ապրիմանդի նայում,
Մեծ պատիվն ջուր ա ելի:»

Հետաքրքրական է մանաւանդ «սամավարի» երգը: Ռուսաստանի ազդեցութեամբ 1890 թուին, Նոր-Ջուղայում մուտք է դրածում ինքնանոր: Այնուհետեւ Ջուղայեցիները սկսում են «սամավարով» եւ «նարաթով» թէյ խմել, երգիչը զարմանում է այդ երեւոյթի վրայ եւ մանաւանդ իրեն շատ տարօրինակ է գալիս այն հանգամանքը, որ հարուստները «լաւաթով» եւ «առատ շաքարով» թէյը իրուր են քցում, եւ սամավարի ջուր թէյն են խմում: Սակայն միայն հարուստները չեն, որ սամավարով թէյ են խմում, աղքատներն էլ վարակուել են, նրանք էլ «ալաթով» սամավարի թէյ խմում եւ այն էլ առանց շաքարի.

«Առանցի շաքար ան խմում,
Էլի եփում ան, ճար չէկայ:»

3. Կրօնա-քաղաքացիական:

Ալաշվերդին թողել է ընդամենը երկու կրօնական երգ, որոնք բաւական յաջող են: Դրանցից մէկի մէջ նա Պարսկահայ միւս աշուղների Ղուլ Էփազին, Ղուլ Արզուման, Յարթուն օղլու նման իրեն շատ մեղաւոր է համարում, ուստի աղերսագին դիմում է Քրիստոսին ու իր մեղքերի համար թողութիւն է խնդրում: Իսկ միւսը գովասանութիւն է Յովհաննէս Մկրտչի մասին: Հետաքրքրական են նաեւ Ալաշվերդու բարոյական-խրատականները, որոնք բովանդատում են մի շարք խրատներ եւ պատուէրներ, երգիչը խրատում է ագամորդուն, որ միշտ խոնարհ կենայ, անուշ եւ սիրուն «բալթի», քաղցր խօսի, չար չմտածի եւ խաւար չմնայ, որպէս զի «խօրխօրատ» չընկնի: Նշանակէ խրատում է ուրիշների հետ եղբայրութիւն պահել, «ջան» ասել, «ջան ղուրբան» անել եւ «խաթը» շահել:

4. Միրային:

Ալաշվերդու երգերի մէջ առաջնակարգ տեղ բռնում են սիրոյ երգերը, որոնց թիւը՝ սակայն, շատ է: Այդ նիւթին նուիրուած են նրա վեց քերթուածները, որոնք գրաւում են զգացմունքների անկեղծութեամբ եւ գեղեցիկ նմուշներ են Նոր-Ջուղայեցոյ բարբառի. նրանց մէջ աշուղը զգայուն եւ անկեղծ շեշտերով երգում է «աղիղ» եւրի հանդէպ տաճած սէրը, իր սիրոյ բռնկումը, ապրումները. բայց նա Բաղէր օղլու, Ղուլ Յովհաննէսի եւ Յարթուն օղլու

տողեր էլ որոշ նմանութիւն ունին: Դա ցոյց է տալիս, որ նա ազգութիւն է ժողովրդական մտքի-նքերից եւ հաւատարիմ է մնացել նրանց հա-րազատ արտայայտութեանը:

5. Ղարիպի երգ:

Ալահալէրգին գրել է նաեւ մի հատ զա-րիպի երգ: Դա Ղարիպի կեանքը պատկերացնող բաւական յուզիչ մի կտոր է, որի մէջ աշուղը ցոյց է տալիս Ղարիպի կեանքի դառնութիւնները: Ղարիպն, ասում է երգիչը, երբ օտար երկրի մէջ, «խանում» մենակ է մնում, այն ժամանակ է իմանում իր «դօստ ու դուշմանն», իսկ երբ իր սիրելի «վադանն» է մտաբերում, աչքերը լցւում են արցունքով:

«Ղարիպ մարդըն մենք որ մնայ խանըն,
Կոր կիմանայ իրան դօստ ու դուշմանն.
Ինչ վաղտ միտըն ընկնի ու ան վադանըն,
Տեսնես արտայայտութիւն Ղարիպին:»

Օտարութեան մէջ նա ինչքան էլ հարս-տութիւն զիջէ, դարձեալ ոչինչ է նրա համար, որովհետեւ նրա միտքը մոլոր է եւ սիրտը տխուր:

Ղարիպութեան թշուառ եւ ծանր վիճա-կը, անշուշտ, անձամբ քաշել եւ ղգացել է Ալահալէրգին, իր 25 տարուայ աստանդական կեանքի ընթացքում եւ նա «Այս աշխարհի» խորագրով ոտանաւորի մէջ տալիս է իր Ղարիպ կեանքի դառն պատկերը:

«Ես ինձ միտիւթարով օր անձկացրի,
Դարդերըս կիտեցի, սրտումս դրի.
Չունէի բարեկամ, որ ցաւս դրի,
Պանդուխտ երկրներում սարօտ մնացի:»

6. Զանգուան երգեր:

Բացի յիշուածներից, Ալահալէրգին թու-ղել է մի քանի ուրիշ երգեր եւս, որոնց մէջ պատկերացնում է անձնական վիշտն ու տառա-պանքը: Երգիչն այս աշխարհում իրեն տարա-բախտ է ղգում, մարդ չունի, որին իր դարտերը պատմէ. ամէնքը նրան օտար են: Բայց այդ դեռ ոչինչ է: Երգչի ջահելութիւնն անցել է եւ սիրտը տալիս է բաղձաթիւ մեղքերից: Իսկ ծե-րութիւնը յաղթել եւ կտրել է քունը. նա այլեւս չունի կարողութիւն, որովհետեւ ցամա-քել է արիւնը եւ սիրտն ամայացել:

«Ծերութիւնըս ախտել է, կտրել է քունըս,
Չէկայ կարեղութիւն, քաշվեց արիւնըս:»

Ալահալէրգու երգերի մէջ պիտի յիշել նաեւ «Որ ժամանակ ընդայ մօրս արգանդն» խորագրով ոտանաւորը, որ գրուած է Ղուլ Յովհաննէսի «Աղամորդու» քերթուածի ազ-դեցութեան ներքոյ:

7. Լեզուս:

Ալահալէրգին իր ուսուցչի՝ Յարթուն օղու նման իր երգերը գրել է Կոր-Ջուղայի եւ Չա-հարմահալի խառն բարբառով, որ նոյնպէս հա-մեմատուած է բաղձաթիւ թուրքերէն եւ պարս-կերէն բառերով: Բայց չնայած դրան՝ այդ լե-զուն բաւական պարզ է եւ սահուն: Նա աշխա-տում է որքան կարելի է պատկերաւոր լեզուով գրել եւ գործ է ածում բաղձաթիւ ածական-ներ, մակդիրներ: Այդպէս են յատկապէս նրա սիրային երգերը:

Տաղաչափութեան տեսակէտից էլ Ալա-հալէրգու երգերը բաւական յաջող են: Նրա եր-գերի, յատկապէս սիրերգների մէջ կայ որոշ չափ, երաժշտականութիւն: Այդ երգերը բա-ժանուած են տների, որոնք մեծամասնութեամբ քառատող են, իսկ փոքր մասով բաղկացած են հինգ, վեց, ութ եւ նոյն իսկ մինչեւ տասն տողերից:

Յանգի տեսակէտից եւս Ալահալէրգու եր-գերը բաւական յաջող են:

Մասնաւորելով մեր խօսքը Ալահալէրգու մասին եղբակացնենք, որ նա Յարթուն օղու ա-շակերտը լինելով՝ ստացել է նրանից զանազան տեսակ տպաւորութիւններ եւ նրա ազդեցու-թեան տակ էլ զարգացել է: Այդ երեւում է նրանից, որ նա եւս երգի նիւթ է դարձրել այն մոտիւնները, ինչ որ երգել է Յարթուն օղին: Թէեւ առաջնութեան պատիւը տրւում է վեր-ջինիս, թէ աւելի բանաստեղծական շնորհք եւ թէ աւելի արժէքաւոր գրիչ ունենալուն հա-մար: Բացի Յարթուն օղուց՝ նա որոշապէս կրել է նաեւ ժողովրդական «Ջան գիւլումներին» ազ-դեցութիւնը ու տոգորուել է նրանց շնչով: Նոյնպէս նրա երգերի մէջ պարսկերէն լեզուի եւ բանաստեղծութեան ազդեցութիւնն զգալի է: Այս բոլորով հանգերձ՝ Ալահալէրգին իր եր-գերում գրել է որոշ ինքնատպութիւն: Այդ եր-գերից երեւում է, որ նա ունեցել է յորինելու շնորհք:

(Շարունակելի)

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄՅԱՆ

